

DE LEGENDI FACULTATE EXERCENDA. SEX FABULAE INCRESCENTI GRADU DISPOSITAE

MARCO CARROZZA

carrozza032@gmail.com

Universidad de Valencia

Summarium

Colliguntur hac in symbola sex fabulae increbrescenti difficultate quibus discipuli linguam Latinam in lyceis colentes facultatem legendi ac intellegendi acuere possint. Rationes quibus nisi sumus ad fabulas exarandas arte inhaerent coniecturis et peruestigationibus quae ad eam provinciam studiorum Anglice SLA nuncupatam pertinent. Insuper, ut fabulae vero linguae usu sererentur ac earundem difficultas paulatim glisceret, lexicon Leodiense verba in scriptorum consuetudine crebrius versantia colligens frequentiaque ordinans adhibuimus ac propositis obtemperare contendimus eius monumenti omnium Europae gentium communis quod Anglice appellatur “*Common European Framework of Reference for Languages*”.

Claves

Facultas legendi, accomodatio textuum, fabulae, institutio linguae Latinae, lexica verborum frequentia confecta.

Resumen

Se proporcionan en el siguiente artículo seis textos de dificultad creciente diseñados para afianzar las competencias lectoras en latín en el alumnado de Secundaria. Su elaboración radica en las pautas y teorías concebidas en el marco de aquella rama de las ciencias lingüísticas que se denomina SLA (*Second Language Acquisition*) y que se dedica a investigar los patrones y procesos que encabezan la adquisición de segundas lenguas. Asimismo, a fin de que la lectura de los textos resultase en su conjunto progresiva, recurrimos al criterio de gradualidad establecido por el “Marco Común Europeo de Referencia para las Lenguas” (MCER), y además, sobretudo por lo que concierne a la selección del léxico, nos valimos del diccionario de frecuencia elaborado por el “Laboratoire d’Analyse Statistique de Langues Anciennes” de la Universidad de Lieja.

Palabras clave

Second Language Acquisition, *lectura comprensiva, metodología activa, MCER, diccionarios de frecuencia.*

I. DE LATINI SERMONIS VSV IN SCHOLIS

His proximis annis, quod ad linguae Latinae institutionem pertinet, susceptae sunt novae viae quae discipulorum linguae facultates¹ per vivum usum augere conantur, ita ut Comenius aetate sua iam hortabatur: “Omnis lingua usu potius discitur quam praeceptis, id est, audiendo, legendo, relegendi, imitationem manu et lingua temptando quam creberrime”².

Contrario prorsus modo ratio docendi tralaticia, quae *grammatica-versio* nuncupatur³, quippe cum in formam paene tota se abdat, cognitionem de lingua, id est cognitio grammaticae praeceptorum⁴, potissime fovet, sed obstare periclitatur ne discentes, tantum in formam intenti, universum textum mente complectantur neve medullam eius expedite capiant. Quod ad intentionem in grammaticam attinet, apud Comenium haec luculenta verba inveniuntur: “Praecepta Linguarum Grammatica sint, non Philosophica. Hoc est, non subtiliter in rationes causasque vocabulorum, phrasium, connexionum, cur ita vel ita fieri necesse sit, inquirant, sed crassiore Minerva, quid et quomodo fiat, explicent. Subtilior illa causarum et nexuum, similitudinum et dissimilitudinum, analogiarum et anomaliarum, quae rebus et verbis insunt, speculatio ad Philosophum pertinet, Philologum remoratur”⁵.

Fortasse huius vitii sibi conscii, progredientibus temporibus, plures sunt in dies magistri qui in ludis usum cum doctrina copulare contendunt ut tironum aures et cerebrum magis magisque exercentur ad linguam percipiendam, dehinc ad eam sine magna animi contentione intellegendam⁶. Cotidiana consuetudo linguae, ut nova provincia studiorum quae

¹ Quattuor sunt linguae facultates: facultas audiendi, legendi, scribendi ac loquendi.

² Comenius (1657: 22, 11).

³ Super hac methodo, confer Natalucci (2005: 453-472).

⁴ De discrimine inter cognitionem de lingua et cognitionem linguae, confer Aguilar (2019: 242-244).

⁵ Comenius (1657: 22, 13).

⁶ De emolumentis usus sermonis Latini in schola, confer Fiévet (2015).

Anglice SLA —*Second Language Acquisition*— agnoscitur iam demonstravit, eas cerebri regiones quae linguam curant et accommodant valde adiuvat, quo fidelius ac citius linguae elementa iterum saepiusque repetita infigantur ac in mentibus discipulorum ultro inhaereant⁷. Itaque si tirones Latine legere, loqui ac scribere assueverint, necessario fiet ut brevi etiam Latine cogitare discant ac quasi sine sensu in memoria penitus insideant non modo verba, verum etiam flexurae ac normae grammaticae quae cotidie in scholis per testimonia oblique exercentur⁸.

Contra, ut satis liquet, discipuli tralaticiae rationi assueti opera Latine scripta, quamvis aliquot annos huic linguae studuerint, expedite legere et intellegere nequeunt nisi, auxilio lexicum alicuius ac herculeo labore, de verbo ad verbum omnes sententias vertant ut vis earum singillatim reconstruatur. Quod ad hoc spectat, Comenius, cum de alia aetate loquamur, iam grammaticae docendi rationis nonnulla vitia agnovit quae explicare possint cur discipuli in sermonis facultatibus magno labore proficiant: “Errores vulgatae methodi sunt tres: I. Quod linguas doceat abstracte, sine praevia rerum cognitione. II. Quod incipiat a formali, hoc est a grammatica. III. Quod scandere fastigia sine praestructis scalis cogat. Id est, Latinitatis studium ordiri a Cicerone, et Virgilio. Cuius rei absurditas ostenditur”⁹. Inde congruenter concludit: “Discamus primo Latine balbutire; tum loqui”¹⁰.

Quamobrem, si Comenium ipsum sequimur, necesse est per gradus procedere ac initio sensim et per vivum commercium rudimenta sermonis tradere, deinde vero operam collocare in formis linguae, hoc est in grammatica¹¹.

Ceterum Comenius, illis iam temporibus, acrius conquerebatur quod magistri, vulgatis methodis usi, ipsis in initiis institutionis linguae tironibus proponerent opera scriptorum legenda ut Vergilii sive Ciceronis, quod adhuc, longinqua consuetudine legeque Valentina iubente¹², in plerisque gymnasiis fieri solet. Attamen haec testimonia linguae lati-

⁷ Huius opinionis eximius sectator Krashen (1982: 10) stetit.

⁸ Haec coniectura quae ad linguas discendas pertinet Anglice appellatur *consciousness-raising*: confer Ellis (1993: 5-6) et Ricucci (2013: 24-27).

⁹ Comenius (1648: 8, 8-15, ed. Droz, 122-125).

¹⁰ Comenius (1648: 8, 22-23, ed. Droz, 129).

¹¹ De necessitudine inter usum ac doctrinam clare disceptaverunt Gass - Selinker (2008: 246) et Ellis - Natschuko (2014: 12-3). Super hoc vinculo, iam apud antiquos adstante, confer Aguilar (2019: 237-241).

¹² <http://www.ceice.gva.es/documents/162640733/162655319/Lat%C3%ADn.pdf/ef5604b4-473a-4d9b-bb94-c65f5c5b011d>.

nae, si denuo Comenio credimus, discentibus ingenio qui nuper linguae operam dederint parum apta sunt: oportet enim primum “scala prae-struere”, id est rudimenta linguae tradere fabulis textibusve aptatis ac facilibus intellectu, deinde “fastigia scandere”, hoc est ad monumenta litterarum gradatim accedere¹³.

Hoc opusculum eadem ratione innititur ac discipulos ad Latine legendum et intellegendum singulariter incitare velit textibus difficultate gradatim increscente structis ac dispositis.

II. QVEM AD FINEM HOC OPVSCVLVM EXARAUERIMUS

Hoc in opusculo collectae sunt sex fabulae difficultate sensim increbrescenti quibus discipuli facultatem legendi acuere possint. Quod ad fabularum argumentum pertinet, res gestas Romanorum ac semel res mythologicas attigimus ut discipuli, magistris quidem ducibus, in civitatis Latinae morumque antiquorum notitia aliquid proficerent.

Huc accedit quod, eo in opere adgrediendo, ad lycea Hispanica singulariter spectavimus. Distincte definiteque animum intendimus ad quod legibus Valentinis ad linguae Latinae institutionem pertinentibus postulatur. Nam, in studiorum curriculo a lege civitatis Hispanicae statuto, gubernaculum regionis Valentinae magni momenti proposita anno MMXV addidit: “Realizar la lectura comprensiva de textos en latín, sencillos y de dificultad graduada, utilizando los conocimientos morfológicos, sintácticos y léxicos adquiridos o mecanismos de inferencia lógica, para captar el sentido global del texto y profundizar en su interpretación o traducción” (Curriculum 1° de Bachillerato, BL6.1, p. 12)¹⁴. Quibus ipsis propositis plane tetendimus, ut discipuli textus qui hic continentur amplius effusiusque legerent ac textuum vim omnino arriperent nulla sententia ad sermonem vernaculum conversa¹⁵. Ceterum in eodem proposito quod supra commemoravimus immissa est mentio quae ad textuum difficultatem per gradus increscentem refertur,

¹³ Haec eadem coniectura e Quintiliani verbis satis superque emergit: “Igitur Aesopi fabellas, quae fabulis nutricularum proxime succedunt, narrare sermone puro et nihil se supra modum extollente, deinde eandem gracilitatem stilo exigere condiscant” (*Institutio oratoria*, 1, 9, 2-3).

¹⁴ Vide adnotationem 24.

¹⁵ Haec ratio legendi Anglice dicitur *extensive reading*. Super hoc lectionis modo confer Olimpi (2019).

itaque de eadem ratione agitur quo opusculum nostrum, ut iam diximus, consistit ac ponitur.

Huc summatim voluntas nostra intendere voluit, ut discentes ex ipsis textibus legendis, nullo lexico identidem adhibito, voluptatem quandam perciperent ac variis fructibus quae ex hac opera capi possint facili negotio gauderent¹⁶.

III. QVOMODO FABVLAS CONFECERIMUS ET ORDINAVERIMUS

Fabulae in hoc opusculo contentae ad exemplar eius monumenti omnium Europae gentium communis quod Anglice appellatur “*Common European Framework of Reference for Languages*”¹⁷ in tres gradus, increbrescenti difficultate, distribuuntur. Quippe cum huius documenti propositis obtemperavissemus, fabulas adeo conformavimus ut difficultas legendi ac intellegendi, in vocabulorum structurarumque genere constans, sensim secundum gradum augeretur.

Quod ad seligendas voces spectat, lexicon Leodiense¹⁸ verba in scriptorum consuetudine crebrius versantia colligens frequentiaque ordinans adhibuimus ut vocabula quoque in textu usus ratione disponentur. Quapropter in fabulis quae ad gradum A attinent lexi verba paene adhibentur a primo usque ad quingentesimum, in iis vero ad gradum B pertinentibus verba usque ad millesimum, denique in textu qui ad gradum C refertur vocabula usurpantur ad millesimum et sescentissimum. Insuper, ad verba eligendi viam validiorem efficiendam, linguae partitionem in gradus ab E. Canales Muñoz et A. González Amador cogitatam nobis imitandam proposuimus. Haec discriptio illis libris ab Hans H. Ørberg exaratis qui *Familia Romana* et *Roma Aeterna* inscribuntur nititur vel, ut melius dicatur, quisque gradus ab iis studiosis circumscribitur vocabulorum structurarumque cognitionem horum capitulum complectitur: gradus A (capituli I-XXVI *Familiae Romanae* libri) - gradus B (capituli XXVII-XXXV *Familiae Romanae* libri + capituli XXXVI-XLIX *Romae Aeternae* libri) - gradus C (capituli L-LVI *Romae Aeternae* libri)¹⁹.

¹⁶ De beneficiis Latine legendi confer Miraglia (2009) et Coccia (2008: 527-574).

¹⁷ <https://rm.coe.int/1680459f97>.

¹⁸ Delatte L., Évrard E., Govaerts S., Denooz J., *Dictionnaire fréquentiel et Index inverse de la langue latine*, Leodii 1981: https://www.ac-paris.fr/portail/jcms/p2_186825/un-lexique-latin-numerique-telechargeable.

¹⁹ <http://www.culturaclasica.com/lingualatina/profesorado.htm>.

Omnia verba quae in fontibus supra commemoratis non reperiuntur vel capi nequeunt contextu continuationeque orationis glossis imaginibusve ad paginarum latera appositis explanantur. Quod autem ad grammaticam spectat, structurae quae singulis in gradibus praecipue usurpavimus infra indicantur.

Fabulae A		
Morphologia	Syntaxis	Verba
-Adiectiva positiva, comparativa et superlativa primae et secundae classis -Adverbia positiva -Pronomina personalia, possessiva, demonstrativa et interrogativa -Modi verborum: indicativus, infinitivus et imperativus -Voces verborum: activa et passiva -Tempora modi indicativi: praesens, imperfectum, perfectum, plusquamperfectum, futurum -Tempora modi imperativi: praesens -Tempora modi infinitivi: praesens -Verba deponentia: loquor - patior	-Accusativus cum infinitivo -Pronomina relativa cum indicativo -Cum temporale + indicativus -Dum temporale + indicativus praesens -Postquam + indicativus -Vbi locale + indicativus -Quod, quia causalia + indicativus -Vt modale + indicativus -Quamquam + indicativus -Noli, nolite + infinitivus -Praepositiones usitatisimae casus accusativi et ablativi -Ablativus sine praepositione -Coniunctiones copulativae, disiunctivae, expletivae, causales et rationales	-Lexicon Leodiense: verba I - D -Verba quae reperiuntur in capitulis I- XXVI <i>Familiae Romanae</i> libri

Fabulae B		
Morphologia	Syntaxis	Verba
-Pronomina indefinita -Modi verborum: coniunctivus, infinitivus, participium -Tempora modi coniunctivi: praesens, imperfectum, perfectum, plusquamperfectum -Tempora modi infinitivi: praesens, perfectum, futurum -Tempora participii: praesens, praeteritum, futurum -Verba deponentia	-Nominativus cum infinitivo -Vt finale + coniunctivus -Vt temporale + indicativus -Quoniam + indicativus -Ablativus absolutus -Cum historicum -Participium coniunctum -Participium cum verbis percipiendi, sentiendi et huiusmodi -Participium futurum + sum -Coniunctiones interrogativae	-Lexicon Leodiense: verba DI - M -Verba quae reperiuntur in capitulis XXVII - XXXV <i>Familiae Romanae</i> libri et in capitulis XXXVI-XLIX <i>Romae Aeternae</i> libri

Fabula C		
Morphologia	Syntaxis	Verba
-Gerundium et gerundivum -Supinum activum et passivum	-Gerundivum + sum -Pronomina et adverbia relativa cum coniunctivo -Dum conditionale + coniunctivus -Quamvis concessivum -Quin + coniunctivus -Coniunctiones conditionales -Velut + coniunctivus -Coniunctiones causales quae cum coniunctivo iunguntur causam in opinione positam significaturae -Duplex dativus -Oratio obliqua	-Lexicon Leodiense: verba MI - MDC -Verba quae reperiuntur in capitulis L-LVI <i>Romae Aeternae</i> libri

Denique, quod ad quantitates longas attinet, eas non modo designavimus in ablativis primae declinationis ne discipuli in difficultates vel ambiguitates incurrerent, sed etiam in iis verbis quorum recta pronuntiatio discentibus incerta sit.

IV. QVI FONTES AD FABVLAS CONFICIENDAS VSVRPAVIMUS

Omnia argumenta fabularum quae hoc in opusculo colliguntur e fontibus antiquiis arcessivimus ac praesertim, ut in indice satis superque emergit, ex rerum scriptorum operibus. Cum locos selectos ad fabulas serendas accurate perpendissemus, eos ad ingenium discipulorum aptavimus vel per variorum fontium contaminationem vel, rationibus iam commemoratis²⁰, per verborum constructionum vocumque commutationem.

Fabulae gradus A

- *Arachne vel de superbia punita* [P. Ovidius Naso, *Metamorphoseon libri*, VI, 1-145]

- *Lucretia violata* [T. Livius, *Ab urbe condita libri*, I, 57-60]

- *De vita C. Iulii Caesaris* [C. Svetonius Tranquillus, *Vita Divi Iulii*; M. Velleius Paterculus, *Historiae Romanae ad M. Vinicium*, II, 48-58]

Fabulae gradus B

- *Hannibal* [T. Livius, *Ab urbe condita libri*, XXI-XXX; F. Eutropius, *Breviarium ab urbe condita*, III; C. Nepos, *Vita Hannibalis*]

- *Bellum Tarentinum* [F. Eutropius, *Breviarium ab urbe condita*, II, 11-14]

Fabula gradus C

- *De casibus vitae Ciceronis* [Plutarcus, *Vita Ciceronis*; C. Sallustius, *De coniuratione Catilinae*, 5, 14, 26-27, 31, 60-61; T. Livius in Seneca Maior, *Suasorie*, 6, 17]

²⁰ Confer paragraphum tertiam.

Arachne -es *f*Lydia -ae *f* = Asiae Minoris regioars artis *f*

lanificus – a – um < lana – ae

lanam facere = lanam mutare in vestes vel telas

peritia -ae *f* = ars artiscoram *ppp*+*abl*: c. aliquo = ante oculos alicuiusanus -ūs *f* = femina quae multos annos habetignoscere (+ *dat*): alicui *i*. = alicui veniam daresenex -is *m/f*

nolle ↔ velle

glomus -i *m*

pingere = imaginibus ornare

arrogantia -ae *f* = superbiavictrix -icis *f* = ea quae vincitradius -ii *m*

ARACHNE VEL DE SVPERBIA PVNITA

Quondam in Lydiā habitabat puella nomine Arachne quae arte lanificā clara erat. Lanam enim optime faciebat ac telas pulcherrimas texebat, itaque ab omnibus maxime laudabatur. Nymphae quoque silvas et fluvios in quibus vivebant saepe relinquebant et ad eam accedebant, quia opera eius aspicere cupiebant. Vt multi putabant, Minerva tantum, artium dea, Arachnen peritiā vincere poterat. At puella, quae superba ac audax erat, cum haec verba audiebat irā ardebat et Minervam ipsam ad certamen incitabat. Saepe etiam coram omnibus et sine timore cum deā se comparabat. Tunc dea, ob eius superbiam irata, puellam punire constituit.

Ergo anūs figuram vestemque sumit, deinde puellam adit et ei dicit: “Consilium meum audi, si vitam amittere non vis! Tibi quidem licet famam quaerere inter mortales, sed noli audere cum deā pugnare! Ob eam rem, si a Minervā veniam petis, ea fortasse tibi ignoscit...”

At puella anūs verba despicit et eam paene verberat “Quid dicis?! Huc venis ac me reprehendere audes,” inquit “sed stultae seni parēre non convenit; ego enim consilia tua audire nolo nec hanc impudentiam ferre possum: tace igitur et abi!”

Tunc dea anūs formam relinquit et puellae se ostendit. Omnes nymphae et mulieres quae Lydiam incolebant eam salutant, virgo vero superba hoc non facit, immo deam ipsam ad artis lanificae certamen imprudenter provocat.

Itaque Minerva et Arachne glomum lanae sumunt et eum texere incipiunt. In telā suā Minerva pingit fabulas de certaminibus in quibus dei mortalium arrogantiam puniunt. Arachne autem multa deorum crimina contra homines facta in telā mirabiliter describit. Cum virgo telam perficit et monstrat, omnes eam victricem appellant. Minerva igitur telam talis imaginibus ornatam rumpit, deinde radio ligneo quem manu tenebat virginis frontem vehementer percutit. Tum Arachne infamiam ferre non potest ac mortem sibi consciscit. Puellae vero

sibi mortem consciscere =
se necare

sucus -ii m = liquidum quod
in herbis est

stamen -inis n = filum

tristis sors ad magnam misericordiam Minervam movet, ergo corpus eius suco Avernii herbae spargit. Tunc, cum medicamentum per totum corpus fundit, capilli repente cadunt, caput et corpus exigua fiunt atque dura pila ea tegunt. Hic magnus terror puellam invadit et paulo post etiam multa et gracilia crura ex eius lateribus crescunt. Postremo quidem illa formosa puella in foedam araneam mutatur et adhuc stamen e ventre educit ac telas texere pergit.

Imago I

Mutatio Arachnes a Gustave Doré (1832-1883) picta ad Dantis
Divinam Comoediam illustrandam.

LVCRETIA VIOLATA

Imago II

Lucretia a Parmigianino anno fere 1540 picta.

mulier casta = mulier quae
maritum tantum amat

propinquus -a -um = san-
guine coniunctus

Ardea -ae *f* = oppidum
prope Romam

obsidēre -sedisse -sessum =
milites circum oppidum
disponere

funestus -a -um = qui
mortem affert

convīva -ae *m/f* = qui/quae
in cena adest

ingenium -i *n* = natura
animi

convivium -i *n* = cena cum
amicis

clam = occulte

lanam facere = lanam in
vestes vel telas mutare

pudicitia -ae *f* < pudīcus -a -
um = castus -a -um

Lucretia, mulier Romana proba et casta, virum suum Tarquinium Collatinum valde amabat. Praeterea maritus eius, nobili loco natus, Tarquinio Superbo propinquus erat.

Quondam, dum Romani oppidum Ardeam obsident, iuvenes regii qui militibus in bello imperabant magnam cenam fecerunt. Nam cibus vinumque nobiles Romanos maxime delectabant. Sed illa cena funesta fuit. Convīvae enim inter pocula de uxoribus loqui coeperunt. Omnes uxorem suam pulchris verbis laudabant et inter se vehementer certabant. Hic Collatinus statim e sellā surrexit et dixit: “Cur frustra verbis certamus? Melius est, ut puto, equos conscendere et domos nostras ire, si uxorum ingenium ipsis oculis vidēre volumus. Omnes Collatini consilium laudaverunt et statim Ardeā Romam petiverunt. Cum nocte ad urbem pervenerunt, uxores otiosas in conviviis aspexerunt. Perrexerunt autem Collatiam, ubi Lucretia cum viro suo Collatino vivebat. Domum clam intraverunt et Lucretiam viderunt domi inter ancillas sedere et alacriter lanam facere. Illa quidem ceteras uxores pudicitia industriāque superavit, ergo castissima iudicata est. Tunc Collatinus, victoriā laetus, iuvenes regios ad cenam vocavit. Inter eos aderat Sextus Tarquinius, filius Tarquini Superbi, qui iuvenis erat malus et perversus. Nam, cum Lucretiam vidit, subito eam cupere coepit. Libido igitur magna animum eius maxime turbabat et ad

facinus -oris <i>n</i> = actio perversa	facinus incitabat.
Rutuli -orum <i>m</i> = gens quae Ardeam incolebat	Nam paucis diebus post, dum Collatinus Ardeae cum Rutulis pugnabat, Sextus Tarquinius rursus Collatiam venit. Familiares Collatini eum
laute = optime et abunde	benigne acceperunt et ad cenam invitaverunt. Postquam Sextus laute cenavit, in hospitale cubiculum ductus est quia falso dicebat se fessum esse. Illic diu expectavit et, cum animadvertit domum vacuum esse, gladium sumpsit et ad Lucretiae cubiculum adiit. Cum id intravit mulierem dormire vidit et magna libido eum cepit. Itaque ad Collatini uxorem accessit et gladium ostendens eam tacere iussit. Deinde amorem suum ei manifestum fecit, sed frustra. Lucretia enim, quae
minae -arum <i>f</i> = verba vel actiones quae timorem faciunt	maritum solum amabat, se castam servare volebat nec Sexti minarum verba plena eius pudicitiam vincere potuerunt. Sextus igitur iratus Lucretiam violavit et maestam in lecto reliquit. Postea haec, cui animus fortis erat, nuntium Romam ad patrem Ardeamque ad maritum misit quia iis Sexti facinus nuntiare volebat. Paulo post cum Iunio Bruto ad villam venerunt, anxii intraverunt et Lucretiam tristem in cubiculo invenerunt. Cum eos vidit, Lucretia plorare coepit et Sexti scelus iis narravit. Tunc pater et vir, quamquam illum punire promiserunt, mulieris dolorem sedare non potuerunt. Lucretia enim infamiam non
pati passum = dolorem ferre	patiebatur, quia pudicitiam amiserat et iam corpus suum impurum erat.
figere fixisse fixum	Itaque cultrum quem sub vestimentis habebat statim sumpsit et in pectore suo fixit.
extrahere -traxisse -tractum = extra trahere, educere	Vir paterque vehementer clamant et plorant, Brutus autem cultrum ex corpore Lucretiae extraxit et hunc ante oculos eorum agitavit quia patris virique animos movere volebat. Nemo iam plorabat, immo omnes iratissimi erant et regnum Tarquiniolorum expugnare cupiebant. Tum corpus Lucretiae lectica in forum vexerunt et postquam id omnibus ostenderunt scelus regium enarraverunt. Hic magnus numerus iuvenum arma strenue ceperunt et Romam petiverunt. Tarquinius igitur, qui Ardeae cum exercitu erat, celeriter Romam rediit quia motus

Gabii -orum *m*

regere rexisse rectum < rex
- regis *m*

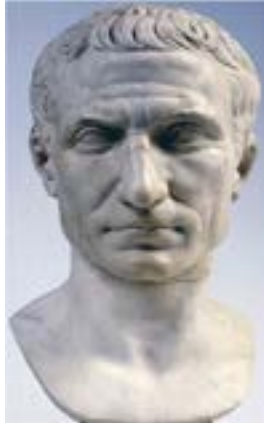
comprimere volebat, sed Romani portas urbis clausurunt et eum in exsilium miserunt. Sex. Tarquinius igitur Gabios, urbem propinquam quem cum patre suo ceperat, fugit sed illic a Gabiniis ipsis interfectus est quia eam urbem aliquot annis ante saeve et iniuste rexerat. Inde Collatinus et Brutus consules Romae creati sunt quod ab infamiā Sexti superbiāque patris urbem tandem liberaverant.

Imago III

Lucretia cultrum in pectore suo figit.
Tabula a Guido Reni anno fere 1623 picta.

DE VITA C. IVLII CAESARIS

Imago IV

Effigies marmorea Caesaris (101 a.C – 44 a.C) in Museo Vaticano servata.

Caesar -aris *m*

C. Iulius Caesar, nobili familiā natus, vir excellentissimus fuit et claras res gessit.

propraetor oris *m* =
magistratus qui post praeturam provinciae imperium accipit

Iam ab adulescentiā non solum Latinarum et Graecarum litterarum studium coluit, sed etiam armorum gloriam maxime cupiebat. Itaque adultā aetate clarus scriptor ac strenuus imperator fuit.

[anno 60 a.C]

Cum propraetor erat, ad provinciam Hispaniam contendit et asperrimo bello Lusitanos, fortissimos ex omnibus Hispaniae incolis, devicit. Sequenti anno consul creatus est quia magnam virtutem in bello contra Lusitanos ostenderat.

minuere = minorem facere

In consulatu solus et sine senatorum auxilio imperium exercebat, itaque multi nobiles eum contemnebant. Populus autem Caesarem diligebat, quia ille multa dona et beneficia eo preastabat. Praeterea eodem anno cum Crasso Pompeioque, viris qui magnam potestatem apud Romanos habebant, foedus fecit quia auctoritatem senatus minuere volebat.

Imago V

proconsulatus -us *m* =
honus qui consulatum se-
quitur. Qui proconsulatum
gerit provinciam gubernat

Vercingetorix -igis *m*

certare = pugnare

subigere -egisse -actum =
domare

recusare = negare

Rubico -onis *m*

[anno 49 a.C.]

Anno post Galliae proconsulatum obtinuit et cum ingenti exercitu illuc venit. In Gallos diu pugnavit et postquam Vercingetorīgem, ducem eorum, proelio superavit, totam Galliam domuit. Ceterum, dum in Galliā est, exercitum magnā cum difficultate in Britanniam traduxit ubi cum Britannis, hominibus feris et bellicosis, acriter certavit, sed eos vincere non potuit.

Tunc, postquam Galliam subegit, senatores eum sine armis exercitibusque ad Italiam redire iusserunt, quia animadverterunt Caesarem Romae dominum esse velle. Nam timebant non modo superbiam eius, sed etiam legiones Gallicas quae suo duci tantum parebant, quod senatus auctoritatem recusaverant.

Caesar igitur senatui non oboediit et armatus cum legionibus suis Rubiconem flumen, quod tum finis erat inter Galliam et Italiam, transiit atque Romam petiit. Hic senatores, quamquam iam parum auctoritatis iis erat, Caesarem inimicum rei publicae nominaverunt, quia auxilio Pompeii, qui post mortem Crassi se defensor senatus ostenderat, confidebant. At Pompeius, cum audivit Caesarem adversum patriam cum exercitu venire, statim cum multis nobilibus ex urbe fugit

<p>contendere = ire</p> <p>dictator -oris <i>m</i> = magistratus extraordinarius qui ius vitae necisque habebat</p> <p>[anno 48 a.C.]</p>	<p>et in Graeciam contendit.</p> <p>Caesar igitur vacuum urbem intravit et dictatorem se fecit. Deinde Brundisium pervenit, mare Ionium cum magno exercitu transit et tandem Graeciam petiit quia Pompeium, adversarium suum, interficere cupiebat. Tunc primo proelio a Pompeio victus est, deinde vero in Thessalia apud Pharsalum ii rursus pugnaverunt et Caesar Pompeianos superavit.</p> <p>Tum Pompeius fuga salutem petiit et Ptolemaeum, Aegyptorum regem, adiit. Rex vero, qui Caesaris socius esse volebat, dolo Pompeium necavit et caput eius Caesari misit. Hic autem, ut hoc animadvertit, laetus non fuit, immo multum ploravit quia tantus vir tam iniuste necatus erat.</p>
<p>Pharnaces -is <i>m</i></p> <p>[anno 47 a.C.]</p> <p>[anno 46 a.C.]</p>	<p>Post Pompei mortem mirabili celeritate Caesar in Pontum exercitum traduxit et illic Pharnacem regem, populi Romani hostem, brevi tempore devicit ac propter hoc dixit illa verba: “Veni, vidi, vici”.</p> <p>Postea, cum Romam redierat, novum exercitum paravit, id in Africam duxit et illic apud Thapsum reliquos Pompeianos bello superavit.</p> <p>Denique ab Africā ad Hispaniam pervenit et Pompei filium quoque apud Mundam vicit. Tunc, quoniam bello civili finem dederat, Romam reversus est et rem publicam tamquam tyrannus administrabat nec consilia senatorum audiebat. Itaque, quia in magno odio inter eos erat, paucos annos rem publicam rexit: nam Idibus Martiis anno septingentesimo ac nono ab urbe conditā in Pompeii curiā a coniuratis interfectus est.</p>
<p>tamquam = ut</p> <p>regere rexisse < rex regis <i>m</i></p> <p>[anno 44 a.C.]</p> <p>coniuratus -i <i>m</i> = qui coniurationem parat sica -ae <i>f</i> = brevis gladius</p> <p>gula -ae <i>f</i> = pars colli interior</p> <p>vulnerare < vulnus -eris <i>n</i></p>	<p>Coniurati enim, qui Caesarem necare statuerant, in curiā ante Pompei statuam eum exspectabant. Cum ille in Curiam ipsam intravit, accesserunt ad eum Cimber Tillius et Casca, qui sica gulam eius vulneravit. Tunc coniurati accurrerunt cum gladiis et sicis. Cum Caesar inter eos Brutum vidit, quem ut filium diligebat, maestus dixit: “Tu quoque, Brute, fili mi!” et iam desperatus caput suum togā velavit.</p>

desperatus -a -um = sine
spe

Postquam coniurati Caesarem ferociter necaverunt, eum apud Pompeii statuam mortuum reliquerunt et statim ex curiā discesserunt. Paulo post Marcus Antonius, Caesaris socius eiusque legatus in Galliā, ad curiam ipsam pervenit et illud horribile spectaculum aspexit. Ille igitur iussit Caesaris corpus per urbem lecticā vehi, quia coniuratorum crudelitatem Romanis ostendere volebat ac eorum animos movēre. Deinde vehementissimam orationem ante populum habuit et magnā voce testamentum eius legit quod omnes attonitos fecit. Caesar enim populo omnia bona sua donare constituerat. Romani igitur, huic admodum grati, Caesarem in deorum numero posuerunt et in foro Romano splendidum templum ei dedicaverunt.

Imago VI

Caesaris caedes a Vincenzo Camuccini anno fere 1806 picta.

BELLVM TARENTINVM

Imago VII

Effigies marmorea Pyrrhi (318 a. C. - 272 a. C.) in museo archaeologico Neapolitano servata.

cooriri coortum

cachinnus -i m = risus
immoderatus

cachinnum tollere (sustulisse
sublatum) = sine modo
ridere

admodum = valde

canis impudentis instar =
tamquam impudens canis

aliquem iniuriā afficere =
aliquem offendere

nancisci nantum = forte
invenire

Anno ducesimo octogesimo a. C. acre bellum inter Tarentinos Romanosque coortum est, quoniam Tarentini in Romae legatos magnam iniuriam intulerant. Nam, iussu senatus, legati Tarentum missi erant ut captivos redimerent qui illic in vinculis erant. Legatis vero oppidum ingressis, a populo in teatro convecto invite accepti erant et, dum illi loquuntur, nemo ad verba eorum animum attendit, immo fere omnes cachinnum sustulerunt ut legatos Graece male loquentes animadverterunt. Legati igitur, cum impudenter a Tarentinis irrisi essent, satim a teatro egredi statuerunt sed, cum ab eo discessuri erant, aliquid admodum turpe evenit. Homo quidam ebrius, nomine Philonides, legatorum togas canis impudentis instar urinā respersit ut eos coram omnibus concivibus iniuriā afficeret.

Posthac illi, ultionis quidem cupidi, Romam perrexerunt et de iniuriā sibi illatā statim senatum certiozem fecerunt qui, causā idoneā nantā ut fines Romae potentiae propagaret et urbe tam opulenta potiretur, Tarentinis bellum indixit. Hi igitur auxilium petiverunt a Pyrrho, Epiri

elephantus -i m

proboscis
-idis f

rege scientiā rei militaris praeclaro, qui a genere Achillis originem duxisse dicebatur. Is, gloriae cupidine motus, mox ex regno suo cum elephantis ad Italiam pervenit et cum Romanis, consule P. Valerio Laevino duce, apud Heracleam primum dimicavit. Ii vero victuri erant, sed tandem Pyrrhus elephantorum auxilio vicit cuius ignoto terribilique aspectu Romani exterriti sunt.

Imago VIII

redigere redegissee redactum

Praeneste -is n

ii ... rem animo agitant = rem
attente considerare

sine morā = statim

audēre ausum = aliquid
audaciter facere

Quamquam Epiri rex innumeros milites in pugna amisit, tamen Romam audaciter perrexit ut impetum in eam faceret et, dum cum exercitu suo extremam partem Italiae transgreditur, omnia late vastavit et totam Campaniam in potestatem suam redegit. Postea, cum Praeneste pervenit, urbem Romae proximam, ingens terror omnium animos invasit atque consules ipsi quid agerent nesciebant. Dum ii cum senatoribus rem animo agitant, legatus a Pyrrho missus, vir nomine Cineas acris ingenii et magnae calliditatis, eos adiit atque postulavit ut a senatu Romano admitteretur. Tum, sine morā apud senatores susceptus, iis nuntiavit de pace loqui velle, sed petere ausus est ut Pyrrhus partem Italiae qua iam potitus erat in sua potestate teneret. His

condicionibus auditis, Appius Claudius Caecus, qui apud senatores in magno honore erat, subito e sellā surrexit et gravi oratione pacem dissuasit. Quamobrem universus senatus consulesque Appii verbis paruerunt, denique condiciones pacis recusaverunt et bellum renovare statuerunt.

[anno 279 a. C.]

cornu -us *n* = pars aciei a latere posita

hastatus -i *m* = miles hasta armatus

Quo consilio capto Romani, qui forti animo erant nec ob cladem desperationi cessaverant, novas copias paraverunt ut Pyrrhus rursus oppugnaretur. Nam missi sunt contra regem P. Sulpicius et P. Decius Mus consules, qui proelium comiserunt apud Asculum. Iterum elephantum, qui Pyrrhus in sinistro cornu collocavit, in acie erant, sed iam terror illarum beluarum evanuit. Praeterea Gaius Numicius, quartae legionis hastatus, cum elephantum cuiusdam proboscidem abscidisset, feras interfici posse ostendit. Quare in has pila coniecta sunt et alacriter dimicatum est dum nox supervenit ac proelio finem fecit. Certamine confecto, elephantum interfecti erant ac rex ipse, umero vulneratus, Tarentum cum exercitu se recepit.

[anno 275 a. C.]

Hic rex exercitum in Siciliam traducere constituit ut illic cum Romanis bellum continuaret. Nam cum urbibus Graecis quae in insulā erant foedus fecit, quia iis auxilium contra Carthaginenses promiserat. Ibi hostes compluribus proeliis devicit et magnā cum praedā rursus in Italiam profectus est. Ibi cum Romanis apud oppidum Maleventum rursus pugnavit et, quamquam multas copias in planitie disposuerat, tamen victus et fugatus est. Denique, postquam Pyrrhum adiuvante fortunā superaverunt, Romani oppidi Maleventi nomen mutaverunt et id Beneventum vocaverunt.

HANNIBAL

Imago IX

Effigies marmorea Hannibalis (247 a.C. – 183 a.C.) apud Capuam reperta.

Hannibal -alis m

[anno 241 a. C.]

adgredi- gressum=oppugna-
re

sustinere - uisse- tentum

Hannibal, Hamilcaris regis filius, Carthagine natus est, urbe bellicosa quae in ora Africae ante Italiam erat.

Carthaginienses Romae magni inimici erant et Hamilcar cum Romanis in Siciliā audaciter iam pugnaverat sed, compluris proeliis a Romanis victus, in Africam cum exercitu suo reversus erat. Hannibal igitur odium paternum erga Romanos servavit et, cum etiam puer novem annorum erat, ante aram iuravit se numquam in amicitia cum Romanis futurum esse. Hac aetate cum patre in Hispaniam profectus est et post mortem eius, Hasdrubale imperatore facto, equitatus dux creatus est. Postquam Hasdrubal interfectus est, milites totius exercitus imperatorem Hannibalem fecerunt et is libenter imperium accepit. Tunc hoc, senatui Carthaginiensi nuntiatum, publice probatum est.

Sic Hannibal, qui quattuor et viginti annos natus iam imperator erat, agros et aedificia vehementer vastavit et omnes gentes quae Hispaniam colebant bello devicit. Saguntum quoque, civitatem quae cum Romanis foedus fecerat, adgressus est et brevi tempore expugnavit. Quamquam Saguntini aliquot dies alacriter hostium impetum sustinuerant, tamen

obsidio -onis *f* < obsidere =
milites circum oppidum
disponere

aries -
etis *m*

diruere - uisse - utum =
delere, destruere

Hannibal ingenti multitudine hominum abundabat, itaque post breuem
obsidionem muros arietibus diruit, tum denique civitatem expugnavit.

Imago X

pollicēri - pollicitum = pro-
mittere

Pyrenaeus -i *m* = montes
qui inter Hispaniam et
Galliam sunt

ager opulentus = ager qui
multos fructus fert

placare = placidum,
tranquillum facere

profectio -onis *f* < proficisci

vorago -inis *f* = locus
immensae profunditatis

His rebus gestis, magnum exercitum paravit ac ad Italiam contendit
quia in Romanos impetum facere cupiebat: patrem enim vindicare
volebat et etiam id quod ante aram deorum pollicitus erat bene
memorabat. Hoc consilio capto iter facere coepit et, postquam
Pyrenaeum transiit, per Galliam ad Alpes pervenit cum multis militibus
atque elephantis. Montium altitudo eaque loca frigida ac nevosa
terrorem in Carthaginiensibus suscitaverunt. Praeterea hi, iam labore et
proeliis fessi, novas difficultates et pericula timebant. Tum Hannibal
opulentos Italiae agros militibus ostendit atque promisit. Sic, eorum
animis placatis, signum profectionis dedit et statim milites imperio
ducis paruerunt. At propter montium asperitatem et angustiam viarum
multi homines ceciderunt et in itinere mortui sunt. Elephanti quoque,
praeter eum qui Hannibalem ipsum vehebat, in voraginibus
praecipitaverunt. Iam omnes de salute desperabant et sortem suam
plorabant. Sed tandem montes minus asperi fuerunt et via facilis facta

	est usque ad apertos campos. Sic igitur Carthaginienses in Italiam pervenerunt et subito missi sunt contra eos P. Cornelium Scipionem et Ti. Longum consules.
[anno 218 a. C.]	Tum Hannibal cum Romanis acriter pugnavit apud fluvium Trebiam eosque superavit. Inde Appenninum transiit et per Etruriam ad Trasumenum lacum advenit. Inter eum et colles via angusta insidiis apta erat, itaque Carthaginiensium dux dolum parare constituit: ibi in loco aperto castra posuit, pedites leviter armati post montes locavit et equites in densā silvā apud lacum ipsum occultavit. Postea etiam Romanorum copiae, a C. Flaminius consule ductae, ad lacum pervenerunt. Tunc Flaminius, qui loca circa lacum imprudenter non exploraverat, postquam Poenorum castra in patenti campo conspexit, subito iussit exercitum hostes oppugnare. Sed consul, ignarus quidem insidiarum, tantum eos hostes qui ante se erant conspexerat. Tum, cum Hannibal pugnae signum dedit, omnes Carthaginienses undique in Romanos impetum fecerunt. Hi enim non solum post tergum ab equitibus qui in silvā se occultaverant oppugnati sunt, sed etiam super caput a peditibus post montes dispositis. Praeterea Romani, qui admodum perterriti erant, consulis et ducum imperia propter fragorem non audiebant nec ipsa arma conspicere poterant quia densa caligo oculos eorum tegit. Dum omnes audaciter pugnant, terribilis motus terrae multas Italiae urbes delevit et cursus fluviorum mutavit sed, quod mirabile est, nemo militum eum animadvertit, quia animorum ardor ingentissimus erat. Denique Romani, quamquam strenue pugnaverant, victi sunt et Flaminius quoque in proelio cecidit.
Appenninus -i <i>m</i> = montes qui in mediā et ultimā Italiā sunt	
Poeni -orum <i>m</i> = Carthaginienses	
patens -entis = apertus	
undique = ex omni parte	
fragor -oris <i>m</i> = sonus fortis et confusus	
caligo -inis <i>f</i> = aeris obscuritas propter nebulam	
[anno 217 a. C.]	Romanorum exercitu victo, Hannibal in Apuliam pervenit et apud vicum qui Cannae appellatur castra posuit. Tunc L. Aemilius Paulus et M. Terentius Varro consules contra eum missi sunt et cum hostium exercitu in campo aperto primā diei horā aciem instruxerunt et proelium coeperunt. Romani usque ad vesperum strenue pugnaverunt sed gravem cladem rursus acciperunt. Hannibal enim uno proelio
[anno 216 a. C.]	
acies -ēi <i>f</i> = exercitus ad pugnam ordinatus	
instruere -uxisse -uctum = disponere, ordinare	
clades -is <i>f</i>	

caedes -is f = multorum
hominum nex

transferre - tulisse - latum

exercitum superavit, Aemilium Paulum consulem, qui inter primas acies fortiter pugnabat, interfecit atque peditum equitumque ingentem caedem fecit. Post id proelium multae Italiae civitates ad Hannibalem se transtulerunt et magnus terror urbem invasit.

Imago XI

Proelium Zamense a Cornelio Cort anno 1567 pictum.

[anno 202 a. C.]

vis f, acc vim, abl vi =
potestas

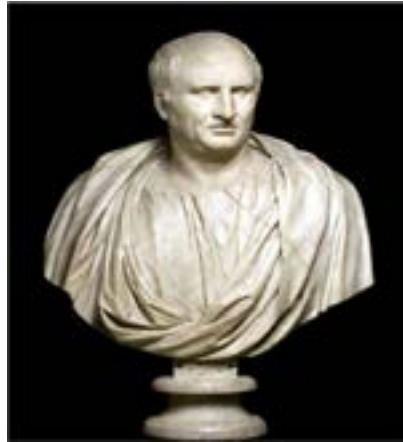
comiter = libenter

alacer - cris - cre = animosus

Verum tamen post aliquot annos, Romanis multis proeliis victis, Hannibal in patriam revocatus est et illic, apud urbem quae Zama appellata est, cum P. Scipione, Romanorum strenuus duce, maximis viribus pugnavit. Tunc Hannibal tres exploratores ad Scipionis castra misit, quos Scipio, postquam comiter accepit, per castra duxit iisque omnes Romanas copias ostendit, deinde etiam prandium dedit et tandem eos dimisit: nam Romanorum dux nihil Carthaginienses timebat et tranquillitatem militum exploratoribus ostendere volebat. Interea duces, viri alacres et fortissimi, milites hortabantur et se ad bellum parabant.

Post arduam pugnam Hannibal, cui nemo in acie usque ad illud tempus restiterat, victus est et cum quattuor equitibus in fugam se dedit. Tum Carthaginienses pacem cum Romanorum fecerunt. Scipio Romam rediit, ingenti gloriā triumphavit atque honoris causā Africanus appellatus est.

DE CASIBVS VITAE M. TVLLII CICERONIS

Imago XII

Effigies marmorea Ciceronis (106 a. C – 43 a.C) in Museis Capitolinis servata.

M. Tullius Cicero Arpini natus est anno centesimo sexto a.C secundis omnibus: mater enim Helvia, mirabile dictu, sine dolore peperit et nutrix cui educandus commissus erat speciem in quiete vidit in qua nuntiatum est ipsam infantem omnibus Romanis profuturum alere. E pueris excessus, tantopere animum applicavit ad litteras oratoriamque ut excelleret inter omnes condiscipulos et brevi tempore nomen optimi oratoris et poetae obtinuit. Acumine igitur motus laudisque studio tractus, ad dicendum aggressus est sub Sullae dominatione.

tantopere = vehementer

[82 a. C. – 79 a. C.]

Ameria -ae *f* = urbs Italiae in Umbria sita

hereditatem adire = hereditatem obtinere

patrocinium -ii *n* = defensio in iudicio

reputare = considerare

[anno 80 a. C.]

Civis quidam Ameriae, nomine Roscius, de parricidio argutus erat a Crysogono, Sullae libertus, qui impedire vellet ne hereditatem patris adiret ut bonis eius ficto crimine potiretur. Cum Roscii patrocinium ob Sullae metum nemo susciperet, adolescens, animo fracto et demisso, ad Ciceronem confugit; cum diu multumque secum reputavisset num hoc sibi faciendum esset, tandem consilium cepit rei defendendi, quippe qui initium gloriae praeclarum quaereret. Victor in causa magna in

<p>redintegrare = renovare</p> <p>[anno 77 a. C.]</p> <p>brevi = brevi tempore</p>	<p>admiratione fuit, tamen ultionem Sullae vereri coepit. Quapropter Athenas secedere decrevit et illic aliquot menses cum Antiocho prudentissimo philosopho fuit ac studium philosophiae a primā adolescentiā cultum, summo hoc auctore duce, redintegravit. Deinde totam Asiam peragravit et cum disertissimis oratoribus summo studio et alacritate in arte dicendi exercebatur. Triennio post, Romam reversus, ad honores accessit ac quippe cum ingenium ad patrocinia conferret super ceteros oratores brevi eminuit. Multae causae quae commemorantur dignae sunt, sed inter omnes eminet ea contra Verrem obtenta.</p>
<p>flagitiose = inhoneste</p> <p>litem alicui inferre = aliquem in iudicium vocare</p> <p>[anno 70 a. C.]</p>	<p>Verres, homo nobili loco nato sed perditus, cum a senatu Siciliae propraetor creatus esset, honore flagitiose perfunctus est; quomobrem Siculi, eius sceleribus fatigati, litem ei intulerunt.</p> <p>Itaque Cicero, qui quaestor Siciliae fuerat, sibi proposuit ut causam Siculorum defenderet: ipse in Siciliam quam citissime contendit et, cum totam provinciam percucurrisset ad testimonia contra Verrem requirenda, multa facinorum indicia repperit. Nam nefarius propraetor gravibus vectigalibus Siciliae incolas vexaverat et cives Romanos, velut servi essent, tormentis terribilis excruciaverat atque necaverat. Denique Hortensius, defensor Verris, magno testium numero ac peritiā Ciceronis oppressus iam nesciebat quomodo eius argumenta confutaret. Verres igitur qui se de repetundis damnaturum esse iam novit exulatum eundi sua sponte consilium cepit in quo consensisse fertur.</p>
<p>crimen repetundarum = crimen est magistratus qui in provinciam gubernandam missus pecuniam ad usum privatum a provinciali bus accepisset</p> <p>consensescere = senex fieri</p> <p>[anno 63 a. C.]</p> <p>succumbere < sub + cubare</p>	<p>Aliquot post annis Cicero consulatum adeptus est atque eodem anno, ipso iuvante, quin obruatur res publica Romana vix resisti potuit. Catilina enim, honesto loco natus sed ingenio scelestus, cum libidini rei publicae capiendae succubisset, ad perturbandam rem publicam summa ope contendit. Quo consilio capto Catilina, cum nonnullos principes, quorum res domestica magnā aerum alienorum copiā</p>

extenuare = tenuem facere

asciscere - scivi - scitum =
recipere, assumere

exercitum conflare =
exercitum parare

eodem *adv* = in eodem loco

cum ... tum = non solum ...
sed etiam; et ... et

nocte intempesta = media
nocte

necopinatus -a -um = non
exspectatus

extenuata esset, in societatem sceleris ascivisset, consulum senatorumque caedem moliebatur et auxilio Malli centurionis exercitum seditionis conflavit plurimos cuiuslibet generis homines conscribendo. Verumtamen Cicero, qui consilia Catilinae comperuisset detulissetque ad senatum, magnā animi praesentiā seditionem diremit et sic rem publicam a pernicie servavit. Nam cum Cicero per Fulviam, matronam Romanam, de dolo qui clam machinabatur certior factus esset domum suam praesidiis munivit ac senatum sollicitate convocavit. Simul atque eodem ipse Catilina se ostendit, Cicero, cum irā tum pavore commotus, ei orationem magno detrimento habuit, rei publicae vero luculentissimam.

Imago XIII

Cicero Catilinam in senatu accusat.

Opus tectorium a Cesare Maccari anno fere 1880 confectio.

Quam ob rem Catilina nocte intempesta cum trecentis armatis ex urbe fugit et in Malliana castra se recepit. Nonnullis post diebus, consule necopinata fugā contento, huc accessit quod compertum est Catilinam in castra Malliana profectum esse; qua re senatus Catilinam et Mallium hostes nominavit atque decrevit Antonium, Ciceronis collegam, cum exercitu Catilinam persequi, Ciceronem autem urbi praesidio esse. Postquam Catilina profligatus est, quamvis audaciter pugnasset, omnes Ciceronem patrem patriae consalutaverunt ac multis laudibus ei affecerunt.

Arpīnas -atis = qui Arpini
natus est : hic ad Ciceronem
refertur

sensim = gradatim

obtrectator -oris *m* = inimi-
cus

pollēre = magnam
potestatem habere

summa rerum = summa
potestas

Demosthenes -is *m* = orator
Graecus fuit qui Athenis
saeculo quarto a. C. vixit

facundus -a -um = eloquens,
dicendi peritus

suffragari -atum = adiuvere,
favēre

se in fidem alicuius permitte-
re = in alicuius tutela esse

[anno 43 a. C.]

alicuius rei poenas repetere
= ob aliquam rem punire

Formianum -i *n* = villa
Ciceronis apud urbem
Formiam

rusticari -atum = ruri
aestatem agere

obtruncare = recidere

praecīdere < prae + caedo

carnifex -icis *m* = homo
scelestus qui perniciem
vel mortem affert

Tamen, hac re prosperrime gestā ac lumine civitatis facto, posterioribus annis Arpīnas, praesertim cum Caesar cui ipse pertinaciter offecisset rerum potitus esset, existimationem et gratiam quibus prius gaudebat sensim amisit. Licet adversarius obtrectatorque fuisset, tamen Caesar in eum clementia usus est ac pristino hosti ignovit; quod non impediit quin ille fori princeps, post Caesaris mortem, acerbā linguā odium alterius viri plurimum pollentis opibusque validi excitaret. Nam Marcum Antonium, qui summam rerum appetebat ac de principatu cum Octaviano contendeat, vehementer vituperavit orationibus quas verborum contumeliis repletis ipse Cicero *Philippicae* inscripsit cum similes essent iis quas ille Demosthenes, orator facundissimus, in Philippum Macedoniae regem habuerat. Cicero enim non modo ab Antonio in re publica dissentiebat, verum etiam arguebat eum rem publicam proderet ac tyrannidem occupare velle. Tanta libertas loquendi ei concessa est non tam quod vir magno usu tractandae rei publicae esset, quam quod se in suffragantis Octaviani fidem permiserat. Sed ubi primum Octavianus arma cum Antonio coniunxit ac foedus composuit, illico Ciceronis nomen, Antonii iussu, in damnatorum numerum relatum est ac sicarii missi sunt oratorem necatum.

Cicero igitur, recte verens ne Antonius iniuriarum poenas repetere cuperet, lecticā a nonnullis servis vectus in Formianum fugit ubi oblectationis causā rusticari solebat. Sed adversā fortunā, ab Antonii sicariis deprehensus dum fugā salutem petit, mortem obiit terribilem: nam caput eius ex lectica prominens obruncatum est ac manus quoque quae *Philippicas* scripsissent praecīsa sunt. Dehinc membra civis ad Antonium relata posita sunt in ipsis rostris ubi ille miser orator saepe contra carnificem suum declamaverat: ita tandem Antonius contra ius et fas iniurias suas persecutus est.

V. CONCLUSIONES

Vt opusculi proposita ac beneficia quae ex hoc capere possint magis perspicua fiant, hic oportet ea in breve cogere ac aliquid aliud referre. Opusculo quod pro virili parte conformavimus nobis proposuimus ut discipuli melius expediteque monumenta verae linguae²¹, labore de verbo ad verbum tranferendi praetermisso, legerent, simulque supellectilem verborum ditarent. Revera fabulae quae hoc in opere colliguntur, inveterata ratione quae *grammatica-versio* nuncupatur, discentibus vertenda non sunt quippe cum ad alium finem spectaverimus, ut tirores facultatem legendi pervellerent atque fabulis ipsis una uterentur ad aliquam civitatis Latinae notitiam habendam. Eo accedit quod necesse non est discipuli omnia in fabulis ilico adsequantur, sufficit ut praesertim medullam eorum mente complectantur dehinc, textibus identidem lectis, nempe fiet ut penitus singulas sententias intellegant ac vocabula commissurasque sensim concoquant.

Summatim ad hoc tetendimus, ut discentes textus intellegant ac deinde, si res cogat, ad conversionem veniant, quamvis ea primas non agat nec condicio ad fabulas intellegendas necessaria sit. Super his, si verbis illius Andreae Martinet, linguae inlustrem studiosum, adhibeamus fidem, interpretari nihil aliud est nisi recogitare id quod iam intellegitur²², quapropter valde confidimus ut hanc viam ingredi discipulis prosit ac magno subsidio sit.

²¹ Monumenta, testimonia ac exemplaria verae linguae Anglice dicuntur *input*; huc accedere oportet quod ea studiosis in provincia studiorum quae SLA - *Second Language Acquisition* - agnoscitur versantibus necessaria sunt ad linguam percipiendam (cfr. Aguilar 2019: 242).

²² Confer André Martinet (1960: 20-21).

INDEX IMAGINVM

Imago I (Arachne):

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b0/Pur_12_aracne.jpg.

Imago II (Lucretia):

<https://www.theartpostblog.com/wp-content/uploads/2016/10/Parmigianino-Lucrezia-Romana.jpg>.

Imago III (Lucretia sibi mortem consciscens):

<https://foto.cambiaste.com/Foto/Ridotte/1/165491/165491.jpg>.

Imago IV (Effigies Caesaris):

[https://it.wikipedia.org/wiki/File:Gaius_Iulius_Caesar_\(Vatican_Museum\).jpg](https://it.wikipedia.org/wiki/File:Gaius_Iulius_Caesar_(Vatican_Museum).jpg).

Imago V (Tabula geographica ad Bellum Civile pertinens):

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/77/Mondo_romano_nel_49_aC_allo_scoppio_della_guerra_civile.png.

Imago VI (Caesaris caedes):

<https://www.arvaliastoria.it/public/001236.jpg>.

Imago VII (Effigies Pyrrhi):

<https://i.pinimg.com/originals/46/3f/1c/463f1ca5c5de97e6eb53f58adeaa735a.jpg>.

Imago VIII (Tabula geographica ad Bellum Tarentinum pertinens):

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e3/Guerre_di_Pirro_in_italia_%28versione_in_latino_corretta%29.jpg.

Imago IX (Effigies Hannibalis):

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ef/Mommсен_p265.jpg.

Imago X (Tabula geographica ad Bellum Punicum secundum pertinens):

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/be/Second_Punic_War_full-es.svg.

Imago XI (Proelium Zamense):

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0c/Arista_roman%C2%BA_batta_glia_di_zama%C2%BA_1570-1600_ca_01.JPG.

Imago XII (Effigies Ciceronis):

http://www.museicapitolini.org/es/percorsi/percorsi_per_sale/palazzo_nuovo/sala_dei_filosofi/ritratto_di_cicerone.

Imago XIII (Cicero Catilinam accusat):

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c5/Cicer%C3%B3_denunci_a_a_Catilina%C2%BA_por_Cesare_Maccari.jpg.

INDEX LIBRORVM

AGUILAR GARCÍA, M. L. (2019), “Usus adversus doctrinam? Grammatica in schola alterius linguae. Grammatica Latine tradita”, *Thamyris nova series* 10, 237-263.

BERTI, E., CONTE, G. B., MARIOTTI, M. (2010⁵), *La sintassi del latino*, Le Monnier Università, Roma.

CARLON, J. M. (2013), “The Implications of SLA Research for Latin Pedagogy: Modernizing Latin Instruction and Securing its Place in Curricula”, *Teaching Classical Languages* 4.2, 106-122.

COCCIA, B. (2008), *Il mondo classico nell’immaginario contemporaneo*, Apes, Roma.

COMENIUS, J. A. (1648), *Novissima linguarum methodus. La toute nouvelle méthode de langues*, Droz, Genève-Paris.

COMENIUS, J. A. (1657), “Didactica Magna Universale omnes omnia docendi artificium exhibens”, *J. A. Comenii Opera Didactica Omnia*, Christophorus Conradus et Gabriel à Roy, Amstelodami.

DELATTE, L., ÉVRARD, E., GOVAERTS, S., DENOOZ, J. (1981), *Dictionnaire fréquentiel et Index inverse de la langue latine*, Leodii: https://www.ac-paris.fr/portail/jcms/p2_186825/un-lexique-latin-numerique-telechargeable.

ELLIS, R. (1993), *SLA Research and Language Teaching*, Oxford University Press, Oxford.

ELLIS, R. (2006), "Current issues in the teaching of grammar: An SLA perspective", *Tesol Quaterly* 40, 1, 83-107.

ELLIS, R. et NATSUKO, S. (2014), *Exploring language pedagogy through Second Language Acquisition research*, Routledge, London.

FIÉVET, C. (2015), "Quemadmodum usus sermonis Latini in schola viam ad legendum planiorem aperiat", *Mantinea* 1, 305-327.

FORCELLINI, E. (1771), *Totius Latinitatis Lexicon*, Typis Seminarii, Patavii: <http://lexica.linguax.com/forc2.php?searchedLG>.

GAFFIOT, F. (1934), *Dictionnaire français-latin*, Hachette, Paris: <https://www.lexilogos.com/latin/gaffiot.php>.

GASS, S. et SELINKER, L. (2008), *Second Language Acquisition: an introductory course*, Routledge, New York.

KRASHEN, S. (1982), *Principles and practice in second language acquisition*, Pergamon, New York.

MARTINET, A. (1960), *Eléments de linguistique générale*, Armand Colin, Paris.

MIRAGLIA, L. (2009), *Latine doceo*, Accademia Vivarium Novum, Montella.

NATALUCCI, N. (2005), "La Didattica delle lingue classiche", *Euphrosyne* 33, 453-472.

OLIMPI, A. (2019), "Legere discitur legendo: extensive reading in the Latin classroom", *Journal of Classics Teaching* 20, 83-89.

ØRBERG, H. H. (2003), *Lingua latina per se illustrata, pars I: Familia Romana*, Accademia Vivarium Novum, Montella.

ØRBERG, H. H. (2003), *Lingua latina per se illustrata, pars II: Roma Aeterna*, Accademia Vivarium Novum, Montella.

RICUCCI, M. (2013), "Al cospetto di Theuth. Understanding Reading tra note teoriche e tecniche didattiche", *Thamyris nova series* 4, 11-32.

WAGNER, P. F. et BORGNET, P. A. (1878), *Lexicon Latinum seu universae phraseologiae corpus congestum*, Brugis: <http://lexica.linguax.com/wagner.php>.